

Vrijednost knjižnog ovitka: Murtićeve ilustracije na knjižnim ovitcima u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* Narodne knjižnice „Petar Preradović“

Neda Adamović

Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar

neda.adamovic@knjiznica-bjelovar.hr

Libellarium 15 (2) 2024: 71–96

Izvorni znanstveni rad / Original Scientific Report

UDK: 655.534: 027.022(497.5Bjelovar)

Primljeno / Received: 11. listopada 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 25. studenog 2024.

doi: 10.15291/libellarium.4560

Sažetak

Cilj. Cilj je rada istražiti i istaknuti značaj knjižnog ovitka, posebno ovitaka koje je ilustrirao Edo Murtić, u kontekstu njihove kulturne, povijesne i estetske vrijednosti. Fokus je stavljen na ovitke sačuvane u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* Narodne knjižnice „Petar Preradović“ te na njihov doprinos očuvanju lokalne i nacionalne kulturne baštine.

Metodologija. Rad koristi analitički pristup usporedbe primjera knjižnih ovitaka u mrežnim katalozima četiriju knjižnica, s posebnim naglaskom na primjere ovitaka koje je ilustrirao Edo Murtić. Metodologija uključuje pregled literature i analizu odabranih primjeraka iz Zavičajne zbirke *Bjelovariana*.

Društveni značaj. Knjižni ovitci imaju važnu ulogu u kulturnom nasljeđu jer reflektiraju društvene, ekonomske i tehnološke promjene kroz povijest. Njihovo očuvanje u knjižničnim zbirkama, osobito u zavičajnim, omogućava bolji uvid u razvoj umjetničkih trendova i kulturnih normi, čime doprinosi očuvanju identiteta i povijesnog pamćenja zajednice.

Originalnost. U hrvatskoj stručnoj literaturi dosad nije obrađena tema knjižnih ovitaka u kontekstu njihove povijesne i estetske važnosti. Ovaj rad donosi prvi sustavni pregled Murtićevih knjižnih ovitaka i naglašava potrebu za njihovim bibliografskim opisom, prikupljanjem i očuvanjem unutar knjižničnih zbirki.

KLJUČNE RIJEČI: Edo Murtić, knjižni ovitak, Zavičajna zbirka *Bjelovariana*

1. Uvod

Hrvatska enciklopedija (2004, 6–7) knjigu definira kao svaki pismom fiksirani jezični dokument većeg opsega, zabilježen na lako prenosivu materijalu. Nadalje, navodi da se knjiga javlja na onome stupnju kulture pojedinoga naroda kada njegova duhovna djelatnost prelazi okvire usmene predaje i traži sigurnije i trajnije sredstvo kojim bi se širila i sačuvala za buduće naraštaje. Knjiga je kao fizički predmet tijekom stoljeća doživjela brojne promjene, ne samo u materijalu i tehnici izrade, nego i u svom vanjskom obliku, uključujući ovitak kao sastavni dio koji štiti i predstavlja sadržaj knjige. Preduvjet za pojavu knjige bilo je postojanje pisma i prikladnog pisaćeg materijala. Povijest knjige obuhvaća razdoblje od pedeset stoljeća, u kojem je knjiga prolazila kroz različite oblike, a ovisili su o materijalu od kojega se izrađivala. Značajna promjena u povijesti knjige dogodila se uvođenjem novog pisaćeg materijala, papira, koji se na zapadu učestalo počinje koristiti od 15. stoljeća. Upotreba papira pojeftinjuje knjige te one postaju dostupnije širem krugu stanovništva. Pristupačnost knjige povećava i izum tiskarskog stroja, također u 15. stoljeću. Od 16. stoljeća knjiga je počela poprimiti današnji izgled, a razvoj moderne tehnike od druge polovice 19. stoljeća omogućio je strojnu izradu knjige, što je utjecalo na njezinu masovnu proizvodnju.

Današnja tiskana knjiga sastoji se od knjižnog bloka i korica. *Rječnik hrvatskog knjižničarskog nazivlja* (Brbora et al. 2022, 97) knjižni blok definira kao skup više spojenih knjižnih svežanja odnosno knjižnog sloga. Knjižne korice obuhvaćaju i štite knjižni blok, a sastoje se od prednjih i stražnjih korica međusobno povezanih hrptom (Velagić 2013, 81). Korice knjige tvore uvez koji štiti, učvršćuje i ukrašava knjigu. Nadalje, Velagić (2013, 81) navodi da se dodatno na uvez može staviti i ovitak koji knjigu štiti od prašine i otisaka prstiju. Knjižni ovitak uglavnom sadrži iste informacije kao i knjižne korice, a dizajnerski može biti jednak njima ili različit od njih. *Rječnik hrvatskog knjižničarskog nazivlja* (Brbora et al. 2022, 151) ovitak definira kao obložni papir, najčešće ilustriran, kojim je knjiga omotana.

Prema Mendelsundu i Alworthu (2020, 64), knjižni je ovitak prvi vizualni kontakt s tekстом te služi kao most između knjige i čitatelja. Ovitak u današnje vrijeme ne služi samo kao fizička zaštita, već je postao ključan element vizualne interpretacije knjige, oslanjajući se na simbiozu između verbalnih i vizualnih oznaka. Kao fizička komponenta knjige, ovitak je poput kože, membrane i zaštite: ovitci štite tvrde korice od ogrebotina i oštećenja uzrokovanih suncem. U metaforičkom smislu, knjižni ovitak također je okvir oko teksta i most između teksta i svijeta (2020, 64).

Nakladnici koriste vizualne elemente ne samo radi estetske privlačnosti, već i kako bi intuitivno prenijeli informacije o žanru, kvaliteti i vrijednosti knjige. Elementi poput fotografije, ilustracije, tipografije i boje imaju ključnu ulogu u prenošenju poruke prilikom dizajna omota knjige (Powers 2001, 8–11). Kontekst marketinga u 20. stoljeću pridonio je širem razumijevanju vizualnog aspekta korica i ovitaka knjige, čija se važnost povećava upravo kroz njihovu prepoznatljivost i estetski učinak (Blažević 2009, 188). Nakladništvo, međutim, nadilazi puku proizvodnju i postaje kulturna kategorija koja aktivno doprinosi oblikovanju kulturnog identiteta zemlje i njezinih građana, čime preuzima i širu odgovornost za očuvanje i razvoj kulturne baštine (Tomašević 2015, 84). Knjige iz iste nakladničke cjeline često su vizualno usklađene kroz ujednačen uvez, tisak i dizajnerske elemente poput boje i paratekstualnih podataka, čime se uspostavlja vizualna komunikacija s čitateljem (Rizvanović 2019, 64). Primjer Andrićeve *Zabavne biblioteke* naglašava važnost vizualne kohezije putem zelene boje (Rizvanović 2019, 66), dok se drugi poznati hrvatski umjetnici poput

Arsovskog, Pala, Murtića i drugih koriste različitim kombinacijama tipografije, ilustracija i boja kako bi oblikovali prepoznatljiv identitet nakladničkih biblioteka, primjerice Ekonomske biblioteke, Biblioteke Razlog ili Biblioteke ITD (Galjer 2010, 111; Hlevnjak 2019, 115). Hrvatska nakladnička produkcija posvetila je značajnu pozornost podizanju vizualne kvalitete knjiške proizvodnje, angažirajući istaknute likovne i grafičke umjetnike koji su svojim radovima značajno doprinijeli visokom estetskom standardu knjiga.

U daljnjem istraživanju dat će se povijesni pregled razvoja knjižnog ovitka s ciljem razumijevanja njegove funkcije i značaja unutar nakladničkog i kulturnog konteksta. Rad će uključiti usporedbu mrežnih kataloga odabranih knjižnica kako bi se istražili načini prezentacije i očuvanja ovitaka u različitim knjižničnim sustavima. Posebna pozornost bit će posvećena knjižnim ovitcima Ede Murtića koji se čuvaju u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović“ u Bjelovaru, čime se nastoji dodatno obogatiti razumijevanje Murtićeva likovnog doprinosa dizajnu knjige.

2. Metodološka polazišta

Polazišna točka istraživanja jest pretpostavka da knjižni ovitci nisu samo funkcionalni elementi knjige, već ključni medij vizualne komunikacije koji povezuje nakladnika, autora, ilustratora i čitatelja. Njihova kulturna i estetska vrijednost proizlazi iz umjetničkog stvaralaštva, a vizualni aspekti ovitaka igraju važnu ulogu u oblikovanju percepcije i prepoznatljivosti knjige unutar nakladničkog konteksta.

S obzirom na zanemarenost ove teme u dosadašnjim istraživanjima, postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1. Knjižni ovitci koje su ilustrirali poznati hrvatski umjetnici, poput Ede Murtića, reflektiraju umjetničke trendove.
- H2. Inozemne knjižnice imaju praksu prikupljanja knjižnih ovitaka.
- H3. Sustavno prikupljanje i čuvanje knjižnih ovitaka u zavičajnim zbirkama ključno je za očuvanje lokalne kulturne baštine i uvažavanje rada zavičajnih autora.
- H4. Hrvatski knjižnični sustav trenutno nema sustavan pristup knjižnim ovitcima.

Na temelju navedenih hipoteza, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

- IP1. Mogu li se identificirati svi knjižni ovitci koje je ilustrirao Edo Murtić i koje su njihove značajke?
- IP2. Kako inozemne, a kako hrvatske knjižnice pristupaju očuvanju i prezentaciji knjižnih ovitaka?
- IP3. Kako sustavno prikupljanje knjižnih ovitaka u zavičajnim zbirkama narodnih knjižnica može doprinijeti očuvanju lokalne kulturne baštine i valorizaciji zavičajnih autora?

Za istraživanje su odabrani knjižni ovitci Ede Murtića, s obzirom na njegov značaj kao zavičajnog autora rođenog u Velikoj Pisanici, nedaleko od Bjelovara, čiji se radovi prikupljaju u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* Narodne knjižnice „Petar Preradović“. Murtićev opus u području knjižnih ovitaka predstavlja vrijedan doprinos nacionalnoj knjižnoj umjetnosti, a odabir ovih radova opravdan je i zbog zavičajne vrijednosti i zbog njegova doprinosa razvoju na-

kladničkog dizajna u Hrvatskoj. Za usporedbu praksi očuvanja i prezentacije knjižnih ovitaka odabrane su Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Središnja nacionalna knjižnica u Rimu, Kongresna knjižnica u Washingtonu i Narodna knjižnica u New Yorku. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu odabrana je zbog toga što je riječ o nacionalnom bibliografskom uredu zaduženom za prikupljanje i očuvanje cjelokupne građe od nacionalnog značaja za Hrvatsku, dok je Središnja nacionalna knjižnica u Rimu uključena zbog relevantnih istraživanja talijanske autorice Puglisi o knjižnim ovitcima u talijanskim knjižnicama. Kongresna knjižnica u Washingtonu važna je zbog razvijenih pisanih smjernica za postupanje s knjižnim ovitcima, a Narodna knjižnica u New Yorku nudi model digitalizacije kroz bogatu digitalnu zbirku ovitaka, čime osigurava njihovu dostupnost istraživačima i široj javnosti. Te knjižnice izabrane su kako bi se omogućila usporedba različitih pristupa katalogizaciji, očuvanju i prezentaciji knjižnih ovitaka na međunarodnoj razini.

Prilikom odabira uzorka nastojalo se obuhvatiti sve dostupne knjižne ovitke koje je ilustrirao Edo Murtić. Dio ovitaka čuva se u Zavičajnoj zbirci bjelovarske knjižnice, dok su ostali identificirani putem mrežnih stranica antikvarijata i konzultacijom *Bibliografije izdanja Matice hrvatske* te knjige *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu* autorice Ivane Božović. Ti izvori omogućili su detaljan pregled Murtićeva rada u kontekstu knjižnih ovitaka pružajući uvid u značaj njegova doprinosa u širem povijesnom i nakladničkom kontekstu.

Vizualni elementi knjižnih ovitaka, poput tipografije, ilustracija i boja, spomenuti su i obrađeni kroz nekoliko primjera kako bi se ukazalo na njihov doprinos prepoznatljivosti i komunikaciji između knjige i čitatelja. Nakladničke cjeline koje povezuju izdanja s ovitcima koje je ilustrirao Edo Murtić identificirane su u Tablici 2, čime je omogućena njihova preglednost i povezivanje s odgovarajućim nakladnicima. Iako dublja analiza ovitaka nije bila predmet ovoga rada, njihovo prepoznavanje i kontekstualizacija unutar nakladničkih nizova postavljaju temelje za daljnja istraživanja. Metodološki pristup usmjeren je na izradu pregleda i sustavno bilježenje dostupnih podataka, čime se nastoji vrednovati Murtićevo stvaralaštvo u kontekstu knjižne umjetnosti i izdavaštva te osigurati okvir za eventualne prijedloge unaprjeđenja praksi očuvanja ovitaka u knjižnicama.

3. Knjižni ovitak

3.1. Povijesni razvoj knjižnog ovitka

Povijest knjižnog ovitka prati razvoj knjige i izdavaštva. Ako izuzmemo mezopotamske gline pločice koje datiraju iz 3500. godine prije Krista, a koje su bile omotane glinenim oblogama (Stipčević 2006, 30) i tzv. *capse*, odnosno kutije u kojima su se čuvale role papirusa (Clark 1901, 30), prvu pojavu knjižnog ovitka možemo smjestiti u razdoblje kasnog srednjeg vijeka, od 14. do 16. stoljeća. Naime, tada su bile popularne tzv. *košuljice* (engl. *chemises*) kao zaštita za uvez knjiga (Gillespie 2011, 152–155). Bile su načinjene od kože ili tekstila (baršun, svila, lan) te su se koristile tako da se nataknu na knjigu. Njihovoj raskoši doprinosili su razni ukrasi i zlatotisak. Iako je primarni cilj tih omota bila zaštita knjige, već tada su postojali estetski aspekti u njihovu oblikovanju. Nakon izuma tiska u 15. stoljeću, u proizvodnji knjiga postupno se počinje koristiti papir. No, još uvijek je njegova cijena bila visoka te je već korišten, otpadni papir svoju ponovnu upotrebu pronalazio u knjigoveštvu za spajanje hrpta ili korica. Smith (2014, 4) navodi kako je

prvi dokumentirani zaštitni omot u Zapadu u 15. stoljeću djelo knjigovešca Jörga Schapffa iz Augsburga, koji je otisnuo drvorezni okvir na otpadnom papiru kako bi omotao knjigu. Pojava zaštitnog oblaganja knjiga papirom kratko je trajala u 15. stoljeću i nakon toga, na razdoblje od gotovo 400 godina, knjižni ovitak pao je u zaborav. Snyman (2015, 3) navodi kako su se tijekom 19. i ranog 20. stoljeća koristili smeđi omoti koji su štitili knjige tijekom transporta od tiskare do čitatelja. Izdavači su na takvim omotima izrezivali otvore ili „prozore“ kako bi prikazali ime autora, naslov knjige i naziv izdavača pri čemu su podatci obično bili vidljivi na hrptu knjige jer se nisu izlagale s prednjom stranom omota prema naprijed. Najstariji knjižni ovitak kakav poznajemo danas datira iz 1830. godine, a čuva se u Bodleiani, knjižnici Sveučilišta u Oxfordu (Slika 1). Kako navodi Snyman (2015, 4), 2009. godine pronađen je samo ovitak, bez pripadajuće knjige.¹ Pretpostavlja se kako je knjiga koju je omot pokrivaio imala krhki svileni uvez te ju je zbog toga trebalo zaštititi. Stoga je omotač knjige morao pokriti cijelu knjigu, poput paketa, što se može zaključiti promatranjem nabora na

Slika 1. Friendship's Offering, najstariji sačuvani knjižni ovitak²

omotu i ostataka pečata od voska koji se koristio kako bi ga držao na mjestu.

¹ Iako se radi o časopisu, Snyman vjerojatno zbog uveza koristi izraz knjiga, op. a.

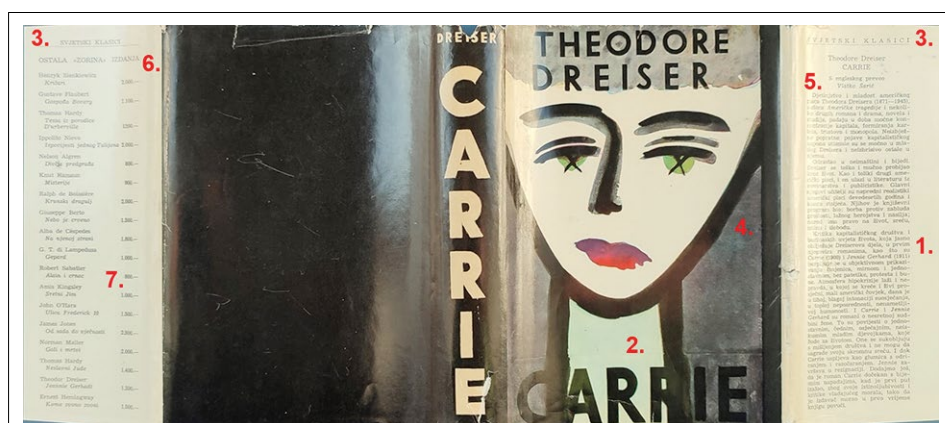
² *Friendship's Offering* je britanski književni časopis objavljan od 1824. do 1844. godine. Izlazio je jednom godišnje, a uključivao je zbirke pjesama, kratke priče i umjetničke radove. Digitalizirana izdanja dostupna su u

Početak 19. stoljeća izdavači počinju dodavati tekst na unutarnju, preklopnu stranu ovitka. Od 1925. godine bilježe se prvi kolekcionari koji prikupljaju knjižne ovitke, a 1949. godine održana je prva međunarodna izložba knjižnih ovitaka u muzeju Victoria & Albert u Londonu. Današnji su ovitci plastificirani ili premazani te se nalaze isključivo na tvrdo ukoričenim knjigama (Velagić 2013, 82).

3.2. Dijelovi knjižnog ovitka

Prema Velagiću (2013, 81) na uvez knjige može se još dodatno staviti i ovitak koji knjigu štiti od prašine i otisaka prstiju, a sadrži iste informacije kao i knjižne korice te dizajnerski može biti jednak koricama ili različit od njih. Tijekom godina, od početka 20. stoljeća do danas, izgled se knjižnog ovitka mijenjao. Opći podatci navedeni na ovitku ostali su isti: podatak o autoru i naslovu, opis ili kratak sadržaj knjige, podatak o nakladniku, podatak o biblioteci i prepoznatljiva ilustracija.

No, današnji ovitci sadrže više informacija o knjizi u odnosu na one otprije sedamdesetak godina. Kao primjer za usporedbu navodimo ovitak iz 1963. godine (Slika 2) i ovitak iz 2023. godine (Slika 3).

1.	opis / sadržaj knjige
2.	podatak o naslovu i autoru
3.	podatak o biblioteci
4.	naslovna ilustracija
5.	podatak o prevoditelju
6.	podatak o nakladniku
7.	podatak o cijeni ostalih izdanja u biblioteci

Slika 2. Knjižni ovitak iz 1963. godine, ilustrirao Edo Murtić

katalogu oksfordske knjižnice (https://solo.bodleian.ox.ac.uk/discovery/fulldisplay?docid=alma990146899690107026&context=L&vid=44OXF_INST:SOLO&lang=en&search_scope=MyInst_and_CI&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=Everything&query=any,contains,friendships%20offering&offset=0).

1.	opis / sadržaj knjige
2.	fotografija autora
3.	biografija autora
4.	podatak o nakladniku
5.	bar kod / QR kod
6.	podatak o naslovu i autoru
7.	cijena knjige
8.	naslovna ilustracija
9.	podatak o biblioteci
10.	podatak o izvoru ilustracije

Slika 3. Knjižni ovitak iz 2023. godine

Usporedimo li ovitke iz različitih razdoblja, poput prikazanih primjera iz 1963. i 2023. godine, uočavamo kako su se promjene u dizajnu i sadržaju odrazile na način predstavljanja knjiga potencijalnim čitateljima. Na primjeru ovitka knjige *Carrie Theodorea Dreisera* iz 1963. godine, jasno se ističu osnovni elementi kao što su naslov i ime autora, dok kratak opis radnje ili tematskog okvira pruža čitatelju osnovne informacije o sadržaju. Na ovitku je također naveden podatak o biblioteci ili seriji unutar koje je knjiga objavljena, što omogućuje identifikaciju knjige unutar šireg nakladničkog konteksta. Naslovna ilustracija, stilizirana i umjetnički oblikovana, odražava Murtićev likovni opus 60-ih godina 20. stoljeća. No, važno je napomenuti kako se na samom ovitku Murtićevo ime nigdje ne spominje već je podatak o ilustratoru naveden u impresumu knjige tekstem „koricice i ovitak izradio Edo Murtić“. Podatak o prevoditelju jasno je istaknut, naglašavajući važnost prevoditeljskog rada u prijenosu književnih djela na druge jezike. Ovitak sadrži i podatak o nakladniku, ključan za identifikaciju i distribuciju knjige te informacije o cijenama drugih izdanja iz iste biblioteke, što je specifičnost toga razdoblja, kada su ovitci imali i komercijalnu funkciju. Nasuprot tome, ovitak knjige iz 2023. godine prikazuje suvremeni pristup, pružajući dodatne informacije koje su prilagođene potrebama današnjeg čitatelja. Osim osnovnih po-

dataka, poput naslova i imena autora, ovitak uključuje i fotografiju autora, čime se dodaje osobni element koji omogućuje čitatelju stvaranje dublje povezanosti s piscem. Biografija autora, koja obuhvaća informacije o njegovim prethodnim djelima, obrazovanju ili nagradama, također je istaknuta. Podatci o nakladniku prošireni su navođenjem mrežne adrese omogućujući time digitalnu poveznicu između fizičkog izdanja i virtualnog prostora, a sam nakladnik naznačen je na tri mjesta na ovitku. U posljednjih desetak godina 21. stoljeća ovitci često sadrže bar kod ili QR kod, što olakšava proces identifikacije knjige. Naslovna ilustracija, prilagođena suvremenim estetskim normama, doprinosi vizualnom identitetu izdanja. Naveden je i podatak o izvoru ilustracije, no više se ne radi o autorskom djelu već o ilustraciji preuzetoj iz dostupne baze. Prisutne su informacije o biblioteci i ostalim objavljenim knjigama te i dalje igraju važnu ulogu u kontekstu nakladničke serije.

Knjižni ovitci mogu se shvatiti kao najave koje funkcioniraju slično kao filmski *traileri*. Daju dovoljno detalja o sadržaju teksta, uključujući komentare drugih čitatelja, poznatih kao autori *blurbova*. Takva je praksa već nekoliko godina popularna i kod hrvatskih izdavača, a zanimljivo je kako zasluga za koncept ide Waltu Whitmanu. Nakon što je pročitao prvo izdanje zbirke *Vlati trave* (1855), Ralph Waldo Emerson poslao je pjesniku pismo pohvale. Pismo je trebalo biti privatno, no Whitman ga je dao objaviti u New York Tribuneu. Godinu kasnije, 1856. godine, jednu rečenicu iz pisma („Pozdravljam te na početku velike karijere“) dao je utisnuti zlatnim slovima na hrbat drugog izdanja knjige (Mendelsund i Alworth 2020, 66).

3.3. Knjižni ovitak kao element parateksta

Gerard Genette u knjizi *Paratexts: thresholds of interpretation* navodi kako se neki tekst rijetko kad čita ili tumači izvan njegove ukupnosti, odnosno onoga što Roland Barthes naziva pojmom „djelo“. Tekst je uvijek popraćen autorovim imenom, naslovom, predgovorom ili pogovorom, ilustracijama i dr. Ti dodatni dijelovi tekst okružuju i proširuju kako bi ga učinili prisutnim u svijetu te osigurali njegovu „repciju“ i konzamaciju u obliku knjige (Genette 1997, 1). Dijelove koji okružuju tekst Genette naziva paratekstom. Paratekst je, dakle, ono što omogućuje da tekst postane knjiga i da se kao takva ponudi čitateljima i, općenitije, javnosti. Paratekst je spoj, kako Genette kaže (1997, 5), periteksta i epiteksta. Peritekstom naziva elemente koji se nalaze unutar istog sveska poput naslova ili predgovora te elemente umetnute u međuprostore teksta, poput naslova poglavlja ili određenih bilješki. Udaljene elemente koji su smješteni izvan knjige (npr. intervju s autorom, razgovori o knjizi) ili privatne izvore (pisma, dnevnici i slično) naziva epitekstom.

Posebno poglavlje Genette posvećuje nakladnicima. Pišući o nakladničkom peritekstu navodi knjižni ovitak kao dodatak koricama knjige. Zbog toga što se može odvojiti, čini se kao da poziva čitatelja da ga baci, nakon što je ispunio svoju ulogu postera ili zaštite (Genette 1997, 27). Smatra kako je vjerojatno da su paratekstualne poruke koje se pojavljuju na ovitku zamišljene kao prolazne čija je sudbina biti zaboravljene nakon što ostave dojam (Genette 1997, 27–28). Ovitak je onaj peritekst koji ovisi o nakladniku, a ne o autoru, jer je njegova najočitija funkcija privlačenje pozornosti, koristeći upadljive ilustracije. U ranim danima tiskane knjige, naslovna stranica bila je glavno mjesto izdavačeva parateksta. Danas, ovitak ponavlja elemente s naslovne stranice (Genette 1997, 32), ali dodaje još elemenata parateksta. Dva desetljeća kasnije Mendelsund i Alworth (2020, 67) pozivaju se na McLuhanovo djelo *Razumijevanje medija* iz 2008. godine te knjižni ovitak doživljavaju kao medij

koji djeluje između teksta i konteksta navodeći kako ipak nisu svi ovitci umjetničko djelo već zanimljiva ambalaža.

Na primjeru knjižnih ovitaka koje je opremio Edo Murtić (o čemu će dalje u radu biti više riječi) može se zaključiti kako je knjižni ovitak element periteksta, ali isto tako da postoje knjižni ovitci koji imaju posebnu umjetničku vrijednost koja obogaćuje tekst te ih stoga treba čuvati i promatrati kroz simbiozu dva autora.

4. Knjižni ovitak u knjižničnim katalogima

4.1. Prakse prikupljanja i čuvanja knjižnih ovitaka u knjižnicama

Tanselle (2003/2004, 93) piše kako je na odluci pojedinih knjižnica hoće li ovitci biti zadržani na knjigama ili pohranjeni zasebno. Važno je ipak da se pažljivo i sustavno čuvaju. Nadalje, navodi kako je isto tako odluka pojedinih knjižnica hoće li u kataložnim zapisima stajati referenca o prisutnosti ovitka te hoće li se ovitci starijih izdanja (ali vrijednih za pojedinu knjižnicu, op. a.) uključiti u nabavnu politiku knjižnice.

Washingtonska Kongresna knjižnica u dodatku pisanim smjernicama za nabavu uključuje i nabavu knjižnih ovitaka. U smjernicama pod nazivom *Library of Congress collections policy statements supplementary guidelines: book jackets* (2021, 1) navodi se politika prikupljanja knjižnog ovitka. Prema smjernicama, Kongresna knjižnica obično ne prikuplja knjižne ovitke koji prate knjižnu građu namijenjenu Općim zbirkama niti ih nabavlja kao zasebne jedinice građe u zbirki. Omoti se uklanjaju i odbacuju tijekom uobičajenog procesa obrade knjižne građe. No, dalje u tekstu slijedi kako odjeli s kustoskim odgovornostima imaju diskrecijsko pravo postaviti vlastite politike za knjižne ovitke pa se kao primjer navodi Odjel rijetkih knjiga i posebnih zbirki, Odjel grafike i fotografije i dr. U članku *The day has not yet come...: book-jackets in library catalogs* Puglisi (2015, 371) opisuje stanje u Italiji. Navodi kako se od druge polovice prošlog stoljeća knjižničari brinu o knjizi i knjižnom ovitku kao cjelini što znači da čuvaju ovitke, bilo uz knjigu kao primarnu jedinicu opisa ili odvojene od knjige, no s omogućenim pristupom i knjizi uz koju je ovitak vezan. Dodatno objašnjava kako je ta povezanost ovitka i matične publikacije moguća samo zbog dobre organizacije pojedinih knjižnica, ali nije zabilježena u mrežno dostupnom katalogu. Iako u talijanskim knjižnicama postoji svijest o vrijednosti knjižnog ovitka, i dalje postoje knjižnice i knjižničari kojima taj oblik organizacije predstavlja problem u pogledu vremena i osoblja. Autorica stoga predlaže da čuvanje i opisivanje knjižnih ovitaka obavljaju knjižnice koje imaju obvezu čuvanja primjeraka. U Hrvatskoj bi to bila Nacionalna i sveučilišna knjižnica koja prema Zakonu o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/2019, 98/2019, 114/2022, 36/2024) i Pravilniku o obaveznome primjerku (NN 66/20) ima obvezu prikupljanja obveznog primjerka i županijske matične knjižnice koje prema istim dokumentima imaju obvezu prikupljanja obveznog županijskog primjerka za potrebe zavičajnih zbirki.

Smith (2014, 13) navodi ograničenja za knjižnice kada se radi o prikupljanju knjižnih ovitaka, a to su: novac, osoblje i prostor. Konzervatori ih smatraju izvorima plijesni, knjižničarima predstavljaju smetnju jer zahtijevaju dodatno rukovanje prilikom tehničke obrade te povećavaju zahtjeve za prostorom. Henry Petroski u knjizi *The book on the bookshelf* (navedeno prema Smith 2014, 13) navodi kako se otprilike 2,5 % prostora na policama treba rezervirati za omote, a još više ako su zaštićeni tzv. *mylar* omotima (omoti od poliesterske plastike). Pomnoženo

s brojem jedinica građe pojedine knjižnice, jasno je kako prostor postaje ozbiljan problem. Smith nadalje daje odgovor na pitanje zašto bi knjižni ovitak (koji je odvojiv, ali je ipak dio knjige) bio vrijedan izdavaču, knjižaru, čitatelju i kolekcionar: njegov dizajn predstavlja društvenu poruku i svjedočanstvo o ekonomskim uvjetima i tehnološkim inovacijama. On odražava trenutni stadij kreativnog stvaranja i proizvoda nastalih kroz različite medije koristeći najnoviju tehnologiju tiska i reprodukcije. Ako ovdje uključimo i katalogizatore, shvaćamo kako knjižni ovitak postaje vrijedan materijal bogat informacijama. Brian i Marry O'Connor (1998) navode kako knjižni ovitak pruža korisnički usmjeren mehanizam pristupa na mrežnim katalogima knjižnica.

4.2. Knjižni ovitci u mrežnim katalogima četiriju analiziranih knjižnica

Za potrebe ovoga rada pristupilo se usporednom pregledu mrežnih kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (dalje u tekstu: NSK), Kongresne knjižnice u Washingtonu, Narodne knjižnice New Yorka i Središnje nacionalne knjižnice u Rimu. Za pristup podatcima korišteni su sljedeći pojmovi: *knjižni ovitak*, *dust jacket*, *book jacket* i *copertina* (Tablica 1). Ustanovljeno je kako upisom pojma *knjižni ovitak* u mrežni katalog NSK-a nije dobiven ni jedan rezultat. Zbog toga je postavljen upit za autora (Murtić, Edo) s obzirom na to da su njegove ilustracije predmet istraživanja ovoga rada. Dobivena su ukupno 232 rezultata. Ovdje su većinom prikazani rezultati za prvi podatak o odgovornosti i to za monografije o Murtiću ili njegove grafičke mape. Manji je dio zapisa gdje je Edo Murtić naveden kao drugi podatak o odgovornosti, odnosno kao ilustrator ovitka knjige ili ilustracija unutar knjige. U zapisu ne postoji poveznica između knjižnog ovitka i knjige.

Općenito, primijećena je praksa kako se u hrvatskim knjižničnim katalogima u prvoj skupini kataložnog opisa kao drugi podatci o odgovornosti navode ilustratori (kada se ilustracije nalaze unutar knjige, uklopljene u tekst), no ne navode se ili se rijetko kad navode ilustratori korica i knjižnih ovitaka. Verona (1986, 60) navodi da se za ilustratora samo izuzetno izrađuje sporedna kataložna jedinica i to kada autor teksta nije poznat, a ilustratorovo je ime u glavnom stvarnom naslovu istaknuto, ili kad su ilustracije značajna umjetnička djela koja imaju i samostalno značenje.

Mrežni katalog Kongresne knjižnice daje više od 20 000 rezultata za pojmove *dust jacket* i *book jacket*. U zapisima je naveden autor knjižnog ovitka kao drugi podatak o odgovornosti, a dodatno je naveden i u bilješkama. Ovitci su u pojedinim kolekcijama (npr. knjižni ovitci na knjigama Herberta Blocka) zasebno katalogizirani, ali zapis nije povezan s matičnom publikacijom. U ostalim zapisima navodi se ilustrator knjižnog ovitka.

Njujorška narodna knjižnica ima digitalnu zbirku od 2505 knjižnih ovitaka. U opisu zbirke stoji da su između 1926. i 1947. godine anonimni knjižničari sačuvali zanimljive knjižne ovitke, od kojih su mnogi odražavali grafičke i političke trendove toga vremena. Art Deco stil i dizajni iz Weimarske Republike posebno su istaknuti. Zbirka uključuje ovitke knjiga iz Sjedinenih Američkih Država i Europe. Prilikom prikupljanja, knjižničari su ovitke organizirali prema godini izdanja i pohranjivali ih u kutije. Za navedeno razdoblje ukupno su prikupljene 22 kutije. Ovitci su digitalizirani i predstavljeni u zbirci. Na mrežnoj stranici zbirke, s lijeve strane, nalazi se izbornik za odabir godine izdanja, a dodatno se ovitci mogu filtrirati prema naslovu, temi i državi izdanja.

U mrežnom katalogu Središnje nacionalne knjižnice u Rimu upisivanjem pojma *copertina*

(tal. 'omot knjige') dobiveno je 1737 rezultata. U zapisima je naveden ilustrator knjižnog ovitka. Knjižni ovitci nisu zasebno katalogizirani.

Tablica 1. Pregled rezultata pretraživanja mrežnih knjižničnih kataloga

Knjižnica	Pojam	Broj rezultata	Posebnosti
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu	„knjižni ovitak“ „Murtić, Edo“	Nema rezultata za „knjižni ovitak“. 232 rezultata za „Murtić, Edo“.	Većina rezultata odnosi se na monografije o Murtiću, a manji broj na ovitke koje je ilustrirao.
Library of Congress, Washington	„dust jacket“ „book jacket“	Više od 20 000 rezultata.	Autor ovitka naveden je kao drugi podatak o odgovornosti u matičnoj publikaciji. U posebnim kolekcijama knjižni ovitci imaju zaseban kataložni opis.
New York Public Library	„book jacket“	2505 rezultata	Digitalna zbirka knjižnih ovitaka iz razdoblja 1926. – 1947.
Biblioteca Nazionale Centrale di Roma	„copertina“	1737 rezultata	Ilustrator ovitka naveden je u prvoj skupini kataložnog zapisa.

4.3. Knjižni ovitci koje je ilustrirao Edo Murtić u Zavičajnoj zbirci „Bjelovariana“

Bjelovariana, Zavičajna zbirka Narodne knjižnice „Petar Preradović“ utemeljena je 1975. godine te je obimom najsveobuhvatnija bibliografska baza podataka o gradu Bjelovaru i njegovoj okolini (Adamović i Gatalica 2019, 173). Od svog utemeljenja zbirka se sužavala s obzirom na teritorij koji je pokrivala, a proširivala se s obzirom na broj i vrste građe te dubinu i složenost obrade. Danas zbirka broji 9221 jedinicu građe. Sva je građa računalno obrađena te joj se može pristupiti putem mrežnog kataloga Knjižnice.

Edo Murtić, slikar, grafičar i scenograf, rođen je u Velikoj Pisanici, mjestu 25 kilometara udaljenom od Bjelovara, 4. svibnja 1921. godine. Maković (2000, 261) piše da je Murtić ostvario oko stotinu i pedeset samostalnih i oko tri stotine skupnih izložaba po cijelom svijetu. Iako najpoznatiji kao slikar, Murtić je vrijedna djela ostvario i u domeni grafičkog oblikovanja, posebice plakata i knjiga, a moguće je povući neke paralele između njegovog slikarskog razvoja i dizajnerske djelatnosti, pri čemu treba napomenuti da je prilikom oblikovanja svoj izraz uvijek prilagođavao praktičnom zadatku pred kojim se nalazio (Mreža dizajnerskog sjećanja, 2018. – 2020., „Edo Murtić“). Murtić je često u 50-im i 60-im godinama 20. stoljeća opremao književna djela, uspješnice koje su nerijetko izlazile u više ponovljenih izdanja, istovremeno na

latinici i ćirilici, a pored hrvatskog i srpskog jezika, i na makedonskom i slovenskom. Ilustrirao je i slikovnice i nekoliko knjiga za djecu na kojima se potpisivao pseudonimom Emur. Murtićevi ovitci izrađeni u raznim tehnikama (crtež, linorez, litografija, akvarel, gvaš, kolaž) knjizi daju status umjetničkog predmeta. Knjižni ovitci koje je ilustrirao Edo Murtić predstavljaju jedinstven spoj književnosti i likovne umjetnosti. Uz pisanu riječ knjiga postaje i umjetnički predmet te je zbog toga važno u Zavičajnoj zbirci sačuvati Murtićeve ilustracije knjižnih ovitaka. Murtićeva djela, izrađena u različitim tehnikama, ne odražavaju samo njegov umjetnički razvoj, već i kulturni i povijesni kontekst u kojem su nastajala. Kao umjetnik rođen u blizini Bjelovara, Murtićevi radovi imaju posebnu lokalnu vrijednost, a ujedno pridonose širem razumijevanju grafičkog oblikovanja knjiga u Hrvatskoj tijekom 20. stoljeća.

Nakon Murtićeva povratka iz Amerike 1952. godine, angažirale su ga najveće nakladničke kuće u Hrvatskoj: Zora, Matica hrvatska, Mladost, Naprijed, Kultura, Naša djeca, Znanje i njihovi urednici – Novak Simić, Ivan Dončević, Krsto Špoljar, Vlatko Pavletić, Milivoj Solar, Gustav Krklec, Dobriša Cesarić i drugi.

Gatalica u katalogu izložbe „Edo Murtić: oslikane knjige“ navodi kako ovitci i naslovnice knjiga potpisani Murtićevom rukom i danas, nakon više od šezdeset godina od njihova nastanka, djeluju svježije, moderno i originalno (2017, 1). Opremao je i ilustrirao knjige najvećih stranih i domaćih književnika: Homera, Tassa, Byrona, Shakespearea, Puškina, Čehova, Faulknera, Prousta, Krleže, I. G. Kovačića, Vesne Parun, Jure Kaštelana, Vlade Gotovca i drugih. U popratnom tekstu izložbe Gatalica dalje piše kako je tematska raznovrsnost njihovih književnih djela bila izazov u kojemu se Murtić sjajno snalazio. Jezikom slike, potezom pera, tuša, kista uvijek je pratio tekst koji mu je služio kao predložak, pri tome ostavljajući prepoznatljiv pečat svoga likovnog izraza: dinamične, eruptivne poteze kistom ili perom, raskošne, žarke boje, simbol i apstrakciju u prikazivanju teme (2017, 1).

Murtić je na većini omota i korica knjiga sam crtao slova, određivao im oblik, veličinu, boju i međusobni raspored i na taj način indirektno govorio o knjizi. Murtićeva slova djeluju kao slike. Najbolje se to vidi na ovitku za prvo izdanje posljednjeg Krležina romana *Zastave* (Slika 4). Tekstualni dio organiziran je tako da oponaša vijorenje zastave, a ispod tekstualnog dijela nalazi se apstraktna kompozicija u boji. Kolorizam snažne izražajnosti i izrazita dinamika glavnica su obilježja ovoga ovitka (Žč. A. 1993. – 1999.).

Prvo izdanje prve zbirke pjesama Vesne Parun *Zore i vihori* likovno je opremio Edo Murtić. Zbirka je u izdanju Društva književnika Hrvatske objavljena u Zagrebu 1947. Godine 2007. na šezdesetu obljetnicu prvoga objavljivanja te kultne zbirke izašao je u Zagrebu njezin pretisak u nakladi SKUD-a Ivan Goran Kovačić.

Dvije nakladničke kuće, Matica hrvatska i Zora, pokreću 1965. godine biblioteku Olimp u kojoj su izišli najslavniji svjetski epovi (*Ilijada*, *Eneida*, *Oslobođeni Jeruzalem*, *Childe Harold*, *Jevgenij Onjegin*, *Gospodin Tadija*). Knjige su preveli vrsni prevoditelji, a urednik biblioteke bio je Milivoj Solar. Knjižni ovitak za šest knjiga u toj biblioteci likovno je opremio također Edo Murtić.

Zagrebačka Zora od 1959. do 1960. objavljuje u 10 knjiga *Sabrana djela* Antona Pavloviča Čehova. Urednik Novak Simić opremu knjiga i ovitka povjerava Edi Murtiću. Korice knjiga obučene su u bijeli platneni uvez, a na prednjim koricama ističe se Čehovljevi potpis. I danas se Murtićeva likovna rješenja ovitaka za te knjige ističu svojom jedinstvenošću. Za svaki naslov izradio je zaseban crtež koji se odlikuje specifičnostima u odnosu na djelo koje predstavlja, dok istovremeno zadržava prepoznatljivost njegova umjetničkog izraza. Miljenko Jergović o *Sabranim djelima* napisao je sljedeće:

Slika 4. Izdanje *Zastava* Miroslava Krleže (Zagreb: Zora, 1967), likovno opremio Edo Murtić³

„Četrnaest godina po svršetku Drugoga svjetskog rata, u siromašnoj i relativno neslobodnoj Jugoslaviji, koja se koprcala i otimala između Zapada i Istoka, u Zagrebu, u izdanju Zore, objavljena je edicija od deset knjiga, kartonskih korica, sa stiliziranom autorovom signaturom na naslovnici svakog toma, i s papirnatim omotnicama, koje je dizajnirao i svojim crtežima opremio Edo Murtić. Prevoditelja je bilo mnogo, jer je i priča, humoreski, crtica, novela bilo na stotine. Drama je bilo četrnaest, i sve su objavljene u istome tomu. Prevoditelji su, uglavnom, zagrebački i hrvatski, ali itekako ima i srpskih. Ovaj knjiški komplet, kojeg se sedamdesetih viđalo po regalima i dnevnim sobama mnogih građanskih socijalističkih obitelji, možda je i najznačajnija, najljepša i najtemeljitiije načinjena kolekcija jednoga pisca u povijesti hrvatskoga nakladništva. Nju bih, dakle, ponio nakraj svijeta i vremena.“ (Jergović 2023)

U Zagrebu je 1958. tiskana knjiga Williama Shakespearea *Poezija* u kojoj je prevoditelj Danko Angjelinović objavio prijevode svih pjesnikovih nedramatskih djela. Knjigu je objavila Zora u biblioteci Svjetski klasici, koju je uređivao Novak Simić, a naslovnicu je ukrasio Edo Murtić sjajnim crtežom, portretom mladoga Shakespearea. Taj će se Murtićev portret pojaviti kasnije još na jednoj knjizi: romansiranoj biografiji Williama Shakespearea koju je napisao John Mortimer, a koju je 1980. godine objavilo Znanje iz Zagreba.

U radu na likovnoj opremi poznate edicije Matice hrvatske *Pet stoljeća hrvatske književnosti* sudjelovali su vrсни slikari i grafičari: Branka i Željko Hegedušić, Alfred Pal, Ivan Antolčić, Zlatko Kauzlarić i drugi. Edo Murtić likovno je opremio dvije knjige: *Izabrana djela* Jure Kaštelana i *Izabrana djela* Čede Price. Murtić je izradio ovitke i ilustracije u tekstu. Na ovitcima

³ Roman „Zastave“ Miroslava Krleže objavljen je u četiri sveska kao dio biblioteke *Sabrana djela Miroslava Krleže* (sv. 25) u izdanju nakladničke kuće Zora, Zagreb, 1967. godine.

su portreti Kaštelana i Price, a tekst je popraćen potpisanim Murtićevim crtežima. Edo Murtić oblikovao je 1962. godine naslovnici knjige *Varke* Juana Goytiosola, u izdanju Zore. Na portalu *Mreža dizajnerskog sjećanja* može se naći opis ovitka upravo te knjige. Na naslovnici je ilustracija koja kombinira tašističke⁴ (mrlje) i ekspresionističke⁵ (ruke, pištolj) stilske elemente, a nastoji prenijeti atmosferu spletkarenja, mutnih radnji i nemorala.

Godine 1965. nakladnička kuća Zora objavljuje 13 svezaka romanesknog ciklusa *U traganju za izgubljenim vremenom* francuskoga književnika Marcela Prousta. Likovna oprema povjerena je Edi Murtiću koji je izradio ovitak i korice. Podloga je ovitka na svakom svesku različite boje. Stalni su na svim ovitcima i na unutarnjoj strani korica redovi ispisani Proustovim rukopisom u bijeloj boji.

Mendelsund i Alworth (2020, 190) pridaju veliki značaj ilustratorima knjižnih ovitaka, smatrajući kako dizajneri naslovnica igraju ključnu ulogu u određivanju kako će književnost, nova i stara, izgledati u očima svijeta.

U tablici koja slijedi dan je popis izdanja s knjižnim ovitcima koje je ilustrirao Edo Murtić (Tablica 2). Dio izdanja pregledan je fizički, u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana*, dio ih je identificiran u *Bibliografiji izdanja Matice hrvatske* (2017), jedan je ovitak potvrđen u knjizi *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu*. (Božović 2021, 281), dok su ostala izdanja pronađena na mrežnim stranicama antikvarijata s fotografijama ovitaka i opisom kako je uz knjigu dostupan i ovitak. Naslovi koji se čuvaju u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* u tablici su podebljani. U kataložnom opisu svakom je zapisu dodana predmetna oznaka „knjižni ovitak – Murtić, Edo“. Ovitci se čuvaju uz knjigu koja je matična publikacija, a knjige su dodatno zaštićene plastičnim omotom. U katalogu se navodi autor ilustracije na knjižnom ovitku, ali sam knjižni ovitak nije digitaliziran niti je opisan kao zasebna kataložna jedinica. Mrežni katalog nudi pristup ovitku u smislu skenirane slike koja je sastavni dio kataložnog zapisa matične publikacije.

Tablica 2. Popis izdanja čije je knjižne ovitke likovno opremio Edo Murtić

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
1.	1951.	Sablast kruži Evropom: članci, rasprave i predavanje: (1948-1951)	Ervin Šinko	Zora	-
2.	1951.	Crna krv: roman	Louis Guilloux	Zora	Strani pisci
3.	1954.	Carrie	Theodore Dreiser	Zora	Svjetski klasici
4.	1954.	Divlji pohod	Peter Abrahams	Zora	Strani pisci

⁴ Tašizam (franc. *tachisme*, od *tache*: ‘mrlja’, ‘pjega’) je smjer u apstraktnome slikarstvu u Europi nakon II. svjetskog rata u kojem je nosivi likovni izraz boja u obliku spontano nanesenih bezobličnih mrlja (kapljice, mrlje, prskanje boje) (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2013.–2024.).

⁵ Ekspresionizam (franc. *expressionnisme*, prema *expression*: ‘izraz’, ‘izražaj’), umjetnički i književni smjer koji je najveći zamah doživio između 1910. i 1925. na njemačkome govornom području. Ekspresionizam se u prvom redu iskazao u slikarstvu i grafici. Uz slikarstvo, u kojem je do izražaja došla krajnja sloboda i antinaturalistička interpretacija kolorizma, grafika (tematski povezani ciklusi, ilustracije u djelima književnika ekspresionista i sl.) je bila naročito prikladno sredstvo da se uznemirenom linijom i oštrim suprotstavljanjem crnoga bijelomu realiziraju groteskni, vizionarski, tragični i fantazmagorični motivi (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2013.–2024.).

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
5.	1954.	Heretici i sanjari: (izbor iz poslijeoktobarske ruske proze)	Aleksandar Flaker (urednik)	Kultura	-
6.	1954.	Ljubi bližnjega svoga	Erich Maria Remarque	Prosvjeta	-
7.	1954.	Maggie - djevojka ulice: i druga proza	Stephen Crane	Zora	Strani pisci
8.	1954.	Moby Dick ili Bijeli kit	Herman Melville	Kultura	-
9.	1954.	<i>Put svega živog</i>	Samuel Butler	Zora	Svjetski klasici
10.	1954.	<i>San Michele: ispovijest oslijepljeloga autora</i>	Axel Munthe	Zora	Strani pisci
11.	1955.	Brača i kumiri: roman	Novak Simić	Kultura	-
12.	1955.	Čovjek sa zlatnom rukom	Nelsen Algren	Zora	Strani pisci
13.	1955.	Goli i mrtvi	Norman Mailer	Zora	Strani pisci
14.	1955.	Ljudska komedija	William Saroyan	Zora	Strani pisci
15.	1955.	<i>Ruža mora</i>	Paul Vialar	Kultura	-
16.	1956.	Gnjev i pjev	Stanislav Šimić	Lykos	Putovi, knj. 1
17.	1956.	Nebo nema obala: roman	Vojin Jelić	Kultura	-
18.	1956.	Povijest ekonomske misli	Eric Roll	Kultura	-
19.	1956.	Slatki četvrtak	John Steinbeck	Zora	Strani pisci
20.	1957.	<i>Crna snaga : dojmovi iz zemlje patetike</i>	Richard Wright	Zora	Strani pisci
21.	1957.	<i>Godina lava</i>	Gerald Hanley	Zora	Strani pisci
22.	1957.	Lijepa Maska	Roger Vailland	Zora	Strani pisci
23.	1957.	Olof se smiješi životu	Eyvind Johnson	Kultura	-
24.	1957.	Raspukline	Jure Franičević-Pločar	Zora	Suvremeni pisci Hrvatske
25.	1957.	Vječno nasmijano nebo : kronika moga djetinjstva	Ivan Raos	Zora	Suvremeni pisci Hrvatske
26.	1958.	Celuloza	Igor Newerly	Zora	Strani pisci
27.	1958.	<i>Yankee na dvoru kralja Arthura</i>	Mark Twain	Mladost	Biblioteka Jelen, sv. 8
28.	1958.	<i>Poezija</i>	William Shakespeare	Zora	Svjetski klasici
29.	1958.	<i>Vuk i zvono: povesti o ognju, zatočenicima i još nekim ljudima</i>	Miodrag Bulatović	Zora	Jugoslaven-ski pisci

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
30.	1958.	Mudrost luđaka ili Smrt i apoteoza Jean Jacquesa Rousseaua	Lion Feuchtwanger	Naprijed	-
31.	1959.	Odsada do vječnosti	James Jones	Zora	Strani pisci
32.	1959.	<i>Humoreske</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 1
33.	1959.	Podoficir Prišibejev i ostale humoreske	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 2
34.	1959.	<i>Drama u lovu i druge novele</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 3
35.	1959.	<i>Dan izvan grada</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 4
36.	1959.	<i>Kaštanka i druge novele</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 5
37.	1959.	Fratar sa zelenom bradom	Vladan Desnica	Mladost	Suvremeni pisci
38.	1959.	<i>Giorgionova ljubavna pjesma: roman o životu umjetnika</i>	Franz Spunda	Zora	Strani pisci
39.	1959.	Historija seksualnosti	Morus (Richard Lewinsohn)	Zora; Naprijed	Izvanredna izdanja
40.	1959.	Karte na stolu	Drago Ivanišević	Zora	Mala biblioteka
41.	1959.	<i>Mojih 99 zaručnica: zapisi jednog kavalira iz predgrađa</i>	Siegfried Sommer	Zora	Strani pisci
42.	1959.	<i>Tragom Odisejevih putovanja</i>	Vlado Stopar	Novinarsko izdavačko poduzeće	Novinarska djela
43.	1959.	<i>Vojvoda Belizar</i>	Robert Graves	Zora	Strani pisci
44.	1960.	<i>Stepa i druge novele</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 6
45.	1960.	<i>Seljaci i druge novele</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 7
46.	1960.	<i>Čovjek u futrolji i druge novele i putopisi</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 8
47.	1960.	<i>Tri sestre i druge drame</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 9
48.	1960.	<i>Drama bez naslova; Pisma</i>	Anton Pavlovič Čehov	Zora	Sabrana djela, knj. 10
49.	1960.	<i>Đavoli dolaze</i>	Miodrag Bulatović	Naprijed	-
50.	1960.	Gospođa Bovary	Gustave Flaubert	Zora	Svjetski klasici

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
51.	1960.	<i>Jubav</i>	Drago Ivanišević	Lykos	Kentaur, sv. 4
52.	1960.	Tri Evina lica	Corbett H. Thigpen i Hervey M. Cleckley	Zora	Strani pisci
53.	1961.	<i>Čudo i smrt</i>	Jure Kaštelan	Naprijed	-
54.	1961.	<i>Gepard</i>	Giuseppe Tomasi di Lampedusa	Zora	Strani pisci
55.	1961.	Prokrustova postelja	Camil Petrescu	Naprijed	-
56.	1962.	Američki štakor	Jacques Lanzmann	Zora	Strani pisci
57.	1962.	<i>Bezimeni</i>	Ivan Dončević	Zora	Suvremeni pisci Hrvatske
58.	1962.	Čovjek krvi	Jose-Luis de Vilalunga	Zora	Mala biblioteka
59.	1962.	<i>Diorama djetinjstva</i>	Ante Cettineo	Zora	Mala biblioteka
60.	1962.	Ispovijesti jednog Talijana	Ippolito Nievo	Zora	Svjetski klasici
61.	1962.	Mačak pod šljemom	Joža Horvat	Naprijed	-
62.	1962.	<i>O miševima i ljudima; Riđi poni; Cannery Row</i>	John Steinbeck	Znanje	Svjetski pisci
63.	1962.	<i>Usamljena rijeka</i>	Vladimir Kolar	Epoha	Biblioteka Globus
64.	1962.	Varke	Juan Goytisolo	Zora	Strani pisci
65.	1962.	Žalosni gospin vrt: kronika moga dječastva	Ivan Raos	Zora	Suvremeni pisci Hrvatske
66.	1963.	<i>Bila sam dječak: izabrane pjesme</i>	Vesna Parun	Naprijed	Jugoslavenski pisci
67.	1963.	Freska	Magda Szabo	Naprijed	Svjetski pisci
68.	1963.	<i>Maslačkovo vino</i>	Ray Bradbury	Zora	Strani pisci
69.	1963.	<i>Okupacija i revolucija: dvije rasprave</i>	Franjo Tuđman	Institut za historiju radničkog pokreta	Znanstvena biblioteka
70.	1963.	<i>Proces stoljeća</i>	Ivan Supek	Naprijed	-
71.	1963.	Život puža; Dnevnik Očenaška: romani	Vjekoslav Majer	Zora	Jugoslavenski pisci
72.	1964.	<i>Poezija</i>	Drago Ivanišević	Znanje	Suvremeni hrvatski pjesnici

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
73.	1964.	<i>Snijeg</i>	Višnja Stahuljak	Zora	Suvremeni pisci Hrvatske
74.	1964.	Svjetlo u augustu	William Faulkner	Zora	Strani pisci
75.	1965.	<i>Childe Harold</i>	Lord Byron	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
76.	1965.	<i>Gospodin Tadija ili Posljednji nasrt u Litvi: plemićka pripovijest iz godine 1811.-1812. u dvanaest knjiga u stihovima</i>	Adam Mickiewicz	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
77.	1965.	<i>Ilijada</i>	Homer	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
78.	1965.	Jevgenij Onjegin: roman u stihovima	Aleksandar S. Puškin	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
79.	1965.	Oslobođeni Jeruzalem	Torquato Tasso	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
80.	1965.	<i>U traganju za izgubljenim vremenom (13 sv.)</i>	Marcel Proust	Zora	-
81.	1966.	<i>One zime</i>	Merle Miller	Zora	Strani pisci
82.	1967.	<i>Zastave (4 sv.)</i>	Miroslav Krleža	Zora	Sabrana djela Miroslava Krleže
83.	1969.	Bitka na Neretvi	Ranko Munitić (priredio)	Izdavački zavod JAZU	-
84.	1970.	Eneida	Maro Publius Vergilius	Zora; Matica hrvatska	Olimp: najslavniji svjetski spjevovi
85.	1972.	<i>Zagreb 1941-1945</i>	Emil Ivanc (urednik)	Spektar	-
86.	1977.	<i>Čovek, i drug, i vođa: pesme i prozni odlomci o Titu</i>	Vladimir Jovičić i Blagoje Jastrebić (priredili)	Beograd: Rad; Skopje: Naša knjiga	-

Rd.br.	Godina	Naslov	Autor	Izdavač	Biblioteka
87.	1983.	<i>Izabrana djela</i>	Jure Kaštelan	Nakladni zavod Matice hrvatske	Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 148
88.	1995.	<i>Izabrana djela</i>	Čedo Prica	Matica hrvatska	Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 175

Osim naslova koji su podebljani, u Zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* čuva se i dio naslova koji su navedeni u tablici, ali uz njih nije sačuvan knjižni ovitak. Kod tih su naslova korice knjige istovjetne ovitku, sadrže Murtićevu ilustraciju. Nadalje, u zbirci se čuvaju i izdanja za koja nije utvrđeno jesu li ili ne u originalu imala ovitak. Kod njih je značajno da je korice ilustrirao Murtić ili su Murtićeve grafike sadržane unutar knjige.

Murtić je oslikao i devet bibliofilskih izdanja. *Hrvatska enciklopedija* (2000, 101) navodi opis takvog izdanja, a to je da se radi o knjizi, najčešće vrlo skupoj, posebno objavljenoj za bibliofile. Redovito se tiska u ograničenoj nakladi i na skupu materijalu. U oblikovanju knjiga surađuju najbolji tiskari, grafičari, minijaturisti i knjigoveže. Posebna su vrsta bibliofilskih izdanja pjesničko-grafičke mape koje nastaju kao plod suradnje pisaca teksta i likovnih umjetnika. Svaki je grafički list potpisan od autora i numeriran, pa je tako svaka knjiga original. Prema redoslijedu objavljivanja navodimo bibliofska izdanja:

1. **Kaštelan, Jure.** *Crveni konj*. (Grafika: Edo Murtić). Zagreb: Zadružna štamparija, 1940. 43 str.: ilustr.; 25 cm.

Prva zbirka pjesama Jure Kaštelana *Crveni konj* tiskana je u Zagrebu 1940. godine. To je ujedno i prva Murtićeva oslikana knjiga. Ondašnja cenzura zabranila ju je i uništila. Ostalo je svega pedeset knjiga koje su u tiskari uspjeli sakriti. U knjizi se nalazi osam Murtićevih linoreza.

2. **Kovačić, Ivan Goran.** *Jama*. (Litografije: Edo Murtić, Zlatko Prica). [Topusko]: Izdanje Kluba kulturnih radnika Hrvatske, 1944. 1 graf. mapa (26 listova: 16 litografija); 27 cm.

Ovo izdanje poeme *Jama* tiskano je u 250 primjeraka koncem studenoga 1944. na oslobođenom teritoriju u Topuskom. Tiskano je na običnom papiru i uvezano u padobransko platno. Na prvih 150 primjeraka nalaze se originalni potpisi Murtića i Price. U mapi je 8 Murtićevih litografija.

3. **Kaštelan, Jure.** *Skoplje u tvojim očima*. (Grafika: Edo Murtić). Zagreb: Naprijed, 1964. 1 graf. mapa (10 str. s tekstem, 10 graf. listova u tehnici serigrafije); 69 cm.

Naklada: 525 primjeraka. Graf. otisci formata 683 x 480 mm. Mapu su potpisali autori.

4. **Gotovac, Vlado.** *Sadržaj vjetra*. (Linorezi: Edo Murtić). Zagreb: Galerija Forum, 1971. 1 graf. mapa ([1] list s tekstem, [20] str. s tekstem, 20 graf. listova otisnutih u tehnici linoreza); 49 cm.

Grafički listovi formata 460 x 330 mm. Mapa uložena u zaštitnu kutiju. Mapa je tiskana u 250 primjeraka i bila je izložena tek nekoliko dana. Maknuta je iz političkih razloga, iako u njoj nije bilo politički angažiranih stihova, a Gotovac je nakon kratkog vremena završio u zatvoru.

5. **Davičo, Oskar.** *Nadopis obojenog žbunja.* (Grafike: Edo Murtić). Zagreb: Studentski centar, Grafički servis, 1976. 1 graf. mapa ([20] str. s tekstem, 18 graf. listova u tehničar sitotiska); 67 cm.

Naklada: 109 primjeraka. Grafički listovi formata 472 x 635 mm otisnuti na 300 g „M-kartonu“. Mapa uložena u zaštitnu kutiju.

6. **Kovačić, Ivan Goran.** *Jama.* (Grafike: Edo Murtić, Zlatko Prica; Tekst: Jure Kaštelan). Zagreb: Delo: Globus, 1982. 1 grafička mapa ([9] str. teksta, [41] grafički list u tehničar litografije); 61 cm.

Tekst na hrvatskom, engleskom i francuskom jeziku. Naklada: 200 primjeraka. Grafički listovi formata 569 x 958 mm. Mapa uložena u zaštitnu kutiju. Potpis autora na svakom graf. listu. Prva publika *Jame* bili su ranjenici Prve proleterske brigade kojima je glumac Vjekoslav Afrić čitao poemu, prepisao ju i tako ju spasio od uništenja i zaborava. Doživjela je brojne ilustracije, subjektivne autorske kompozicije i interpretacije. No, nijedna se ne može mjeriti s dramatskom snagom grafika Murtića i Price.

7. **Kaštelan, Jure.** *Zavjet za Epetion.* (Linorezi: Edo Murtić). Zagreb: Jugoslavenska medicinska naklada „Jumena“, 1984. 1 graf. mapa (15 str. s tekstem, 16 graf. listova: linorez); 61,5 cm. Naklada: 100 primjeraka. Potpisi autora na svakom primjerku.

8. **Gotovac, Vlado.** *Crna jedra.* (Linorezi: Edo Murtić). Zagreb: vlast. izd.: Tamaris: Lettre internationale, 1995. [50] str.: ilustr.; 37 cm.

Likovno-pjesnička mapa otisnuta u 50 primjeraka i 20 autorskih otisaka, a svaki grafički list potpisan je rukom Ede Murtića. Grafike nastale tijekom proljeća 1994. u Los Angelesu i zimi 1994./1995. u Zagrebu.

9. **Murtić, Edo; Krleža, Miroslav.** *Viva la muerte.* (Crteži: Edo Murtić). Zagreb: Prometej: Europapress holding, 2000. 38 str.: ilustr.; 21 cm.

U Kabinetu grafike HAZU-a od 7. srpnja do 8. kolovoza 2000. godine održana je izložba crteža Ede Murtića *Viva la muerte* (Homage Miroslavu Krleži). U monografiji koja je pratila izložbu tiskano je 15 Murtićevih crteža i četiri Krležine pjesme, među kojima je i glasoviti *Plameni vjetar*.

5. Zaključak

Knjižni ovitak, iako primarno namijenjen zaštiti knjige, u povijesnom kontekstu evoluirao je u značajan element vizualne komunikacije i kulturnog nasljeđa. Od svojih ranih funkcionalnih korijena u srednjem vijeku do moderne upotrebe kao promotivnog i estetskog sredstva, ovitak je postao neizostavan dio knjige i nakladništva. Posebnu ulogu ovitci imaju u očuvanju kulturnih trendova jer ne odražavaju samo umjetničke stilove svojega vremena, već i društvene i tehnološke promjene koje oblikuju njihovu produkciju.

Analiza je pokazala razlike u praksama očuvanja i prezentacije knjižnih ovitaka između hrvatskog knjižničnog sustava i inozemnih knjižnica. Dok Narodna knjižnica u New Yorku prednjači u digitalizaciji i uključivanju ovitaka u digitalne zbirke, hrvatske knjižnice još ne-

maju razvijenu strategiju u tom smjeru. Sustavno prikupljanje, katalogizacija i digitalizacija ovitaka koje su izradili poznati hrvatski umjetnici ključni su za njihovo očuvanje i dostupnost, čime se dodatno naglašava njihova uloga kao dijela vizualne i kulturne baštine. Prva hipoteza, koja sugerira da knjižni ovitci Ede Murtića reflektiraju umjetničke trendove i imaju estetsku vrijednost zahtijeva dodatno istraživanje. Popis izdanja iz Tablice 2 pokazuje kako su Murtićevi ovitci često bili dio nakladničkih cjelina, kao što su *Svjetski klasici*, *Strani pisci*, *Suvremeni pisci Hrvatske*, *Olimp: najslavniji svjetski spjevovi* nakladničkih kuća Zora i Matice hrvatska, zbog čega bi njihov doprinos nakladničkom dizajnu trebalo posebno istražiti. Potvrđena je hipoteza da inozemne knjižnice imaju praksu prikupljanja i čuvanja knjižnih ovitaka. U inozemnim su knjižnicama knjižni ovitci u nekim slučajevima zasebno katalogizirani i uključeni u digitalne zbirke, dok se na primjeru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pokazalo kako knjižni ovitci nisu zastupljeni u katalogu. Treća hipoteza potvrđena je primjerom Zavičajne zbirke Narodne knjižnice „Petar Preradović“ koja prikuplja i čuva tiskana izdanja koja je ilustrirao Edo Murtić, pa tako i knjižne ovitke. Pristup je omogućen putem mrežnog kataloga knjižnice upisivanjem predmetne odrednice „knjižni ovitak – Murtić, Edo“, čime se doprinosi očuvanju lokalne kulturne baštine i valorizaciji zavičajnih autora poput Murtića. Pregledom mrežnog kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu potvrđena je četvrta hipoteza da hrvatski knjižnični sustav trenutno nema sustavan pristup knjižnim ovitcima.

Na postavljena istraživačka pitanja pruženi su konkretni odgovori:

IP1. Mogu li se identificirati svi knjižni ovitci koje je ilustrirao Edo Murtić i koje su njihove značajke?

Provedenim istraživanjem pokušali su se identificirati i popisati svi knjižni ovitci koje je ilustrirao Edo Murtić. Zbog nedostatka sustavnog praćenja knjižnih ovitaka i sveobuhvatnih bibliografija izdanja hrvatskih nakladnika postoji mogućnost da nisu identificirani svi knjižni ovitci u autorstvu Ede Murtića. Na prikazanim primjerima zapaženo je kako se Murtićevi ovitci odlikuju dinamičnim bojama, apstraktnim i ekspresionističkim oblicima te posebnim tipografskim rješenjima. Oni simbolički povezuju vizualni dizajn s književnim sadržajem i pridonose jedinstvenosti svakog izdanja.

IP2. Kako inozemne, a kako hrvatske knjižnice pristupaju očuvanju i prezentaciji knjižnih ovitaka?

Primjeri inozemnih knjižnica, poput Kongresne knjižnice koja ima razvijene pisane smjernice za prikupljanje knjižnih ovitaka ili Narodne knjižnice New Yorka koja je digitalizirala zbirku knjižnih ovitaka, pokazuju svjesnost knjižničara o knjižnom ovitku kao sastavnom dijelu pojedinog izdanja. U Hrvatskoj ne postoji knjižnična politika prikupljanja i čuvanja knjižnih ovitaka što pokazuje primjer Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u čijem katalogu ovitci nisu prepoznati kao važan dio knjižne baštine.

IP3. Kako sustavno prikupljanje knjižnih ovitaka u zavičajnim zbirka narodnih knjižnica može doprinijeti očuvanju lokalne kulturne baštine i valorizaciji zavičajnih autora?

Zavičajna zbirka *Bjelovariana* putem mrežnog kataloga omogućuje identifikaciju i pristup knjižnim ovitcima koje je oslikao Edo Murtić. Sustavno prikupljanje, katalogizacija i čuvanje knjižnih ovitaka u zavičajnim zbirka osiguravaju važan izvor za istraživanje lokalne povijesti i promociju rada zavičajnih autora, čime se jača njihova vidljivost i kulturna vrijednost.

Temeljem ove studije slučaja predlaže se izrada sveobuhvatnog istraživanja knjižnih ovitaka u hrvatskom izdavaštvu, koje bi osiguralo sustavan i znanstveno utemeljen pristup ovoj temi. Metodološki, istraživanje bi zahtijevalo izradu popisa knjiga koje su imale ovitak, a budući da knjižnice u Hrvatskoj nemaju praksu čuvanja knjižnih ovitaka niti su ih prepoznavale kao vrijedan element knjige, bilo bi ključno kontaktirati nakladnike i konzultirati njihove baze podataka, kao i relevantne bibliografske izvore. Potrebno je uvesti standardizirane kriterije za katalogizaciju, kao što su identifikacija autora ovitka, povezanost s nakladničkim nizovima i njihovim urednicima te bilježenje svih relevantnih paratekstualnih elemenata.

Sadržajno, istraživanje bi trebalo pokriti povijesni razvoj knjižnih ovitaka, od njihovih početaka u hrvatskom izdavaštvu do suvremenih tendencija u dizajnu. Poseban fokus stavio bi se na utjecaj istaknutih umjetnika i dizajnera na oblikovanje vizualne kulture knjige, kao i na ulogu nakladnika u oblikovanju kulturne strategije kroz dizajn ovitaka. Dodatno, istraživanje bi obuhvatilo analizu suradnje između nakladnika, autora i likovnih umjetnika.

Takvo istraživanje moglo bi doprinijeti razvoju novih smjernica za očuvanje i prezentaciju ovitaka i u fizičkom i u digitalnom obliku. Uvođenjem digitalnih zbirki, kao što je praksa Narodne knjižnice u New Yorku, omogućila bi se široka dostupnost ove građe, čime bi se dodatno osnažila svijest o važnosti knjižnih ovitaka kao dijelova knjižničnih fondova te kulturne i nakladničke baštine.

Zaključno, knjižni ovitci nisu samo zaštitni elementi knjige, već i integralni dijelovi nakladničke i umjetničke baštine. Njihovo vrednovanje kroz daljnja istraživanja i aktualne knjižničke prakse pridonijelo bi očuvanju nasljeđa hrvatskog izdavaštva te omogućilo bolje razumijevanje njihove uloge u oblikovanju estetskog identiteta knjiga i nakladničke kulture. Time bi se knjižni ovitci potvrdili kao važan kulturni fenomen koji zaslužuje znanstvenu pozornost, sustavnu zaštitu i promociju.

Literatura

- Adamović, Neda, i Tina Gatalica. 2019. „Zastupljenost i uloga sitnog tiska u Bjelovarini -- zavičajnoj zbirci Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar.“ U *Knjižnice u procjepu 4: A što sa sitnim tiskom i sivom literaturom?*, uredio Ante Mrgan, 171–185. Sisak: Knjižničarsko društvo Sisačko-moslavačke županije.
- Blažević, Leonardo. 2009. „Novi sadržajni, oblikovni i marketinški trendovi u komercijalnom nakladništvu.“ *Libellarium* 2, br. 2 (2009): 181–194. <https://morepress.unizd.hr/journals/index.php/libellarium/article/view/3750/4520>.
- Božović, Ivana. 2021. *Biblioteka Vjeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Clark, John Willis. 1901. *The care of books: an essay on the development of libraries and their fittings, from the earliest times to the end of the eighteenth century*. Cambridge: University Press. Pristupljeno 22. studenog 2024. <https://www.gutenberg.org/files/26378/26378-h/26378-h.htm#fig10>
- Brbora, Sanja, Rajka Gjurković-Govorčin, Aleksandra Horvat, Jelica Leščić, Maja Lončar, Dijana Machala, Marina Mihalić, Bruno Nahod, Breza Šalomon-Cindori, Maja Živko, Daniela Živković. 2022. „Knjižni blok.“ U *Rječnik hrvatskoga knjižničarskog nazivlja = Croatian Dictionary of Librarianship = Kroatisches Wörterbuch des Bibliothekswesens*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Brbora, Sanja, Rajka Gjurković-Govorčin, Aleksandra Horvat, Jelica Leščić, Maja Lončar, Dijana Machala, Marina Mihalić, Bruno Nahod, Breza Šalomon-Cindori, Maja Živko, Daniela Živković. 2022. „Ovitak.“ U *Rječnik hrvatskoga knjižničarskog nazivlja = Croatian Dictionary of Librarianship = Kroatisches Wörterbuch des Bibliothekswesens*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Galjer, Jasna. 2010. *Arsovski*. Zagreb: Horetzky.
- Gatalica, Tina. 2017. *Edo Murtić: oslikane knjige: katalog izložbe*. Bjelovar: Narodna knjižnica „Petar Preradović“.
- Genette, Gerard. 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Gillespie, Alexandra. 2011. „Bookbinding.“ U *The Production of Books in England 1350 – 1500.*, uredili Alexandra Gillespie i Daniel Wakelin, 150–172. Cambridge: University Press. Pristupljeno 22. studenog 2024. <https://books.google.hr/books?id=YXHx6Te89N8C&lpg=PP1&hl=hr&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>.
- Hlevnjak, Branka. 2019. *Umjetnost naša svagdašnja ili Design&Art: prilozi povijesti hrvatske*

likovne kritike, 1978. – 2018. Zagreb: ULUPUH – Hrvatska udruga likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti.

Hrvatska enciklopedija. 2000. „Bibliofilsko izdanje.“ Sv. 2: Be-Da. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.

Hrvatska enciklopedija. 2004. „Knjiga.“ Sv. 6: Kn-Mak. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2013. – 2024. „Ekspresionizam.“ Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristupljeno 23. studenog 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/ekspresionizam#poglavlje1>.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2013. – 2024. „Tašizam.“ Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristupljeno 23. studenog 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/tasizam>

Jergović, Miljenko. 2023. „Ekran, knjige/32.“ *Ajfelov most* (Blog). 4. siječnja 2023. <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/ekran-knjige-32/>.

Library of Congress. 2021. *Collections Policy Statements Supplementary Guidelines: Book Jackets*. Pristupljeno 12. kolovoza 2024. <https://www.loc.gov/acq/devpol/book-jack.pdf>.

Maković, Zvonko. 2000. *Murtić: Istra*. Zagreb [etc.]: Skaner studio [etc.].

Matica hrvatska. 2017. *Bibliografija izdanja Matice hrvatske 1962–1992 (Središnjica, Nakladni zavod MH i Ogranci MH)*. Zagreb: Matica hrvatska. PDF, Elektronička izdanja. Pristupljeno 20. studenog 2024. https://www.matica.hr/media/uploads/bibliografije/02_mh__bibl_1962-1992_dodaci.pdf.

Mendelsund, Peter., i David. J. Alworth. 2020. *The Look of the Book: Jackets, Covers & Art at the Edges of Literature*. New York: Ten Speed Press.

Mreža dizajnerskog sjećanja. 2018–2020. „Edo Murtić.“ Pristupljeno 15. srpnja 2024. <https://mrezadizajna.com/autor/edo-murtic>.

O'Connor, Brian C. i Marry K. O'Connor. 1998. „Book Jacket as Access Mechanism: An Attribute Rich Resource for Functional Access to Academic Books.“ *First Monday* 3: 9. Pristupljeno 12. kolovoza 2024. <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/616/537>.

Petroski, Henry. 2010. *The Book on the Bookshelf*. Knopf Doubleday Publishing Group.

Powers, Alan. 2001. *Front cover: great book jackets and cover design*. London: Mitchell Beazley.

- Puglisi, Paola. 2015. „The Day Has Not Yet Come...: Book-Jackets in Library Catalogs.“ *Cataloging & Classification Quarterly* 53 (3–4): 368–381. <https://doi.org/10.1080/01639374.2015.1017783>.
- Rizvanović, Nenad. 2019. *Pristup oblikovanju nakladničkog niza i njegova načela: doktorski rad*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Smith, J. Margit. 2014. „The Dust-Jacket Considered.“ *CeROArt: Conservation, exposition, Restauration d’Objets d’Art : Revue Electronique* 9. <https://doi.org/10.4000/ceroart.3786>.
- Snyman, Magdaleen. 2015. „The History of the Book Jacket in the 19th and Early 20th Century.“ *The Journal of Publishing Culture* 4: 1–13. Pristupljeno 27. rujna 2024. https://journalpublishingculture.weebly.com/uploads/1/6/8/4/16842954/magdaleen_snyman_the_history_of_the_book_jacket_in_the_19th_and_early_20th_century.pdf.
- Stipčević, Aleksandar. 2006. *Povijest knjige*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Tanselle, G. Thomas. 2003/2004. „Dust-Jackets, Dealers, and Documentation.“ *Studies in Bibliography* 56: 45–140. Pristupljeno 15. srpnja 2024. <https://www.jstor.org/stable/40372193>.
- Tomašević, Nives. 2015. *Kreativna industrija i nakladništvo*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Velagić, Zoran. 2013. *Uvod u nakladništvo*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera.
- Verona, Eva. 1986. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga: prvi dio: odrednice i redalice*. 2. izmijenjeno izd. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- Žč., A. 1993. – 1999. Krležijana. „Murtić, Edo.“ U *Krležijana*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristupljeno 27. kolovoza 2024. <https://krlezijana.lzmk.hr/clanak/murtic-edo>.

Abstract

Value of the book jacket: Murtić's illustrations on book covers preserved in the Local collection of Bjelovariana at the Public library “Petar Preradović”

Purpose. The aim of this paper is to explore and highlight the significance of book covers, particularly those illustrated by Edo Murtić, in terms of their cultural, historical, and aesthetic value. The focus is placed on the covers preserved in the Bjelovariana Local Collection of the “Petar Preradović” Public Library and their contribution to the preservation of local and national cultural heritage.

Methodology. The paper employs an analytical approach, comparing examples of book covers in the online catalogues of four libraries, with special emphasis on the covers illustrated by Edo Murtić. The methodology includes a literature review and the analysis of selected examples from the Bjelovariana Local Collection.

Social implications. Book covers play an important role in cultural heritage as they reflect social, economic, and technological changes throughout history. Their preservation in library collections, especially local ones, provides a deeper insight into the evolution of artistic trends and cultural norms, thus contributing to the preservation of community identity and historical memory.

Originality. The subject of book covers in the context of their historical and aesthetic significance has not yet been systematically approached in Croatian professional literature. This paper offers the first comprehensive overview of Murtić's book covers, underscoring the importance of their bibliographic documentation, collection, and preservation within library collections.

KEYWORDS: book cover, Edo Murtić, Local collection *Bjelovariana*